

УДК 378.147:81'243

РЕАЛІЗАЦІЯ ІНШОМОВНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ СПІВПРАЦІ

Вікторія Лапіна

*Національний технічний університет “Дніпровська політехніка”
National Technical University “Dnipro Polytechnic”
пр. Д. Грушевського, 19, Дніпро 49000 Україна
nata9_n@ukr.net*

Лапіна В. Реалізація іншомовної підготовки студентів на засадах педагогіки співпраці

У статті обґрунтовано актуальність організації іншомовної підготовки студентів технічних вишів на засадах діалогічного навчання в межах педагогіки співпраці; надано ретроспективний огляд наукової літератури щодо теоретичних основ реалізації діалогічного навчання в освітній діяльності. На основі аналізу науково-педагогічної літератури встановлено сутність поняття “навчальний діалог”; розглянуто навчальний діалог у межах педагогіки співпраці як компонент особистісно зорієнтованого, діалогічного, проблемного, розвивального видів навчання. Окреслено основні вихідні позиції щодо організації діалогічної взаємодії під час вивчення іноземних мов, визначено концептуальні положення, що сприяють ефективній реалізації професійно зорієнтованої іншомовної підготовки студентів у межах педагогіки співпраці.

Визначено особливості організації діалогічного навчання на засадах педагогіки співпраці в контексті іншомовної підготовки студентів технічних спеціальностей, серед яких виокремлено комунікативну спрямованість; проблемність дидактичного матеріалу; ситуативність навчальної діяльності та активність форм навчання.

Ключові слова: іншомовна підготовка, педагогіка співпраці, діалогічне навчання, навчальний діалог.

Лапина В. Реализация иноязычной подготовки студентов на основе педагогики сотрудничества

В статье обоснована актуальность организации иноязычной подготовки студентов технических вузов на принципах диалогического обучения в рамках педагогики сотрудничества; предоставлен ретроспективный обзор научной литературы по теоретическим основам реализации диалогического обучения в образовательной деятельности. На основе анализа научно-педагогической литературы установлено сущность понятия “учебный диалог”; рассмотрен учебный диалог в рамках педагогики сотрудничества как компонент личностно-ориентированного, диалогического, проблемного, развивающего

видов обучения. Определены основные исходные позиции по организации диалогического взаимодействия при изучении иностранных языков и концептуальные положения, способствующие эффективной реализации профессионально-ориентированной иноязычной подготовки студентов в рамках педагогики сотрудничества.

Рассмотрены особенности организации диалогического обучения на принципах педагогики сотрудничества в контексте иноязычной подготовки студентов технических специальностей, среди которых выделены коммуникативная направленность; проблемность дидактического материала; ситуативность учебной деятельности и активность форм обучения.

Ключевые слова: иноязычная подготовка, педагогика сотрудничества, диалогическое обучение, учебный диалог.

Lapina V. Implementing the foreign language training of students based on cooperative pedagogy

The paper substantiates the importance to teach foreign languages to the students of technical universities relying upon dialogical speech in the context of cooperative pedagogy. Retrospective review of scientific sources as for theoretical foundations of dialogical learning implementation in educational activities has been represented. The concept “educational dialogue” has been specified. Educational dialogue has been considered in terms of cooperative pedagogy as a component of personally oriented, dialogical, problem solving, and developing types of educations.

Besides, the paper outlines the main initial positions as for the dialogical interaction implementation while studying foreign languages; conceptual provisions contributing to the efficient implementation of professionally oriented foreign language training in the context of cooperative pedagogy have been determined.

The specified initial positions concerning implementation of an educational dialogue in the learning process have allowed determining the peculiarities of organizing a dialogical learning on the principles of cooperative pedagogy in the context of teaching foreign languages to the students of technical universities among which communicative orientation; problem-solving didactic material; situation-based educational activity, and active learning forms are singled out.

Key words: foreign language training, cooperative pedagogy, dialogical learning, educational dialogue.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Підвищення якості іншомовної підготовки студентів технічних закладів вищої освіти позиціонується як безальтернативна передумова забезпечення конкурентоспроможності українських випускників на світовому ринку праці. Однією з провідних стратегій удосконалення професійної іншомовної підготовки студентів є демократизація й гуманізація вищої освіти, пріоритет якої є педагогіка співпраці

– формування нової культури взаємодії педагога зі студентами – культури діалогу. Основу його становлять суб'єкт-суб'єктні відносини, що передбачають рівність позицій двох особистостей – викладача та студента, які можуть повною мірою проявити себе як активні рівноправні партнери. Мета навчального діалогу полягає не в засвоєнні фактичних знань або певних позицій за викладацьким планом, який підпорядкований дидактичним завданням, а в цілеспрямованому пошуку нового знання.

Цим пояснюється особлива увага до навчального діалогу не тільки як до ефективного засобу навчання, але і як до способу заглибленої роботи зі змістом предмета. У зв'язку з цим проблема підвищення ефективності іншомовної підготовки студентів технічних вишів на засадах діалогічного навчання в межах педагогіки співпраці набула особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз спеціальної літератури із психології, дидактики, лінгвістики, психолінгвістики, лінгводидактики засвідчує, що проблему іншомовної підготовки студентів закладів вищої освіти досліджували науковці в різних аспектах: комунікативно-мовленнєвий розвиток особистості (О. Божович, Н. Дика, І. Черних та ін.); особливості процесу формування мовленнєвих умінь у системі іншомовного навчання студентів філологічних і нефілологічних спеціальностей (Ю. Пассов, О. Савченко та ін.).

Важливими для дослідження є також наукові студії з проблеми діалогізації навчання (В. Кан-Калик, В. Серіков, А. Тцуй, Х. Віддосон та ін.), у яких відзначено, що тенденція розвитку активного навчання на засадах педагогіки співпраці безпосередньо пов'язана з переходом до “суб'єкт-суб'єктної” парадигми освіти, у контексті якої навчальний процес розглядається як взаємодія багатьох суб'єктів через діалог.

Ретроспективний огляд наукової літератури щодо теоретичних основ реалізації навчального діалогу в освітній діяльності доводить, що більшість науковців (Г. Балл, А. Тцуй, Х. Уїддосон, Г. Цукерман та ін.) розглядають навчальний діалог у межах педагогіки співпраці як компонент особистісно зорієнтованого, діалогічного, проблемного, розвивального видів навчання, метою яких є не лише трансляція знань, а й

виявлення, розвиток, зростання творчих інтересів і здібностей кожного студента, стимулювання його самостійної продуктивної навчальної діяльності, створення умов для активної співпраці викладача і студентів як рівноправних партнерів навчання, перехід від транслювальної (передавальної) навчальної діяльності на діалогове подання змісту предмета.

Виходячи з основних підходів щодо визначення навчального діалогу, можемо стверджувати, що процес іншомовної підготовки студентів на засадах педагогіки співпраці в технічних закладах вищої освіти характеризується: комунікативною спрямованістю; проблемністю дидактичного матеріалу; ситуативністю навчальної діяльності та активністю форм навчання.

Мета наукової розвідки полягає в докладному розгляді особливостей організації діалогічного навчання в межах педагогіки співпраці в контексті іншомовної підготовки студентів технічних спеціальностей.

Засадничі завдання: на підставі аналізу філософських, психолого-педагогічних та лінгводидактичних досліджень вивчити особливості організації діалогічного навчання в межах педагогіки співпраці під час іншомовної підготовки студентів технічних закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукової літератури довів, що діалогічне навчання, зокрема навчальний діалог – багатоаспектна проблема, предмет зацікавленості різноманітних царин. Його досліджували філософи, мовознавці, психологи, педагоги та методисти.

Розглянуті філософські праці М. Бахтіна, В. Біблера, М. Бубера, Л. Виготського та ін. указують на те, що основою застосування діалогу в навчально-виховному процесі є його філософський контекст: наявність сфери спільного когнітивного простору між суб'єктами, який не належить жодному з них та створює атмосферу абсолютної рівноцінності “Я” і “Ти”, можливість для формування власної позиції. В основу сучасного розуміння діалогу як способу організації ефективної взаємодії комунікантів покладено “сократівський діалог”. Метод Сократа (“сократівський діалог”) спрямований на те, щоб за допомогою

виявлення суперечностей у думках співмовця відкинути все незначне й показати справжню природу того, що розглядається. У наш час він є достатньо актуальною формою організації навчальної взаємодії на заняттях, оскільки сприяє вивченню текстів, проблем, обговоренню дискусійних питань, розкриттю та поглибленню позицій тих, хто навчається, розвиває навички аргументації.

Визначені філософські засади навчального діалогу логічно продовжено вивченням психологічних особливостей діалогічного мовлення (М. Бахтін, В. Біблер, І. Виготський, В. Скалкін та ін.), серед яких найбільш характерними є:

- *рецептивно-продуктивний характер* – відбувається постійний обмін репліками (репліціювання), перехід зі слухання на говоріння, зі сприйняття, прогнозування, розуміння на планування й породження власного мовлення; кожен співрозмовник може виступати в ролі слухача і мовця; у живому діалогічному мовленні обмін репліками відбувається швидко, звідси – *непідготовленість, спонтанність діалогічного мовлення*, що вимагає високої автоматизованості та підготовленості мовленнєвих навичок і вмінь;

- *мотивованість* – спілкування з певної причини, яка визначається або зовнішніми або внутрішніми стимулами (мотиви партнерів можуть не збігатися, що визначає сам процес і результат спілкування);

- *адресованість, двосторонній характер* – наявність співрозмовників; завжди говоримо з кимось, для когось, щоб висловити свою думку, поділитися думками, переконати, довести, запитати, попросити тощо;

- *ситуативна зумовленість* – діалог відбувається в певній ситуації (на занятті слід залучати студентів до навчання іноземних мов через використання реальних ситуацій), ситуативність визначає характер мовної поведінки партнерів, мовне оформлення мовлення;

- *емоційна забарвленість* – мовець виражає свої думки, почуття, ставлення до того, що він говорить;

- *слухове сприйняття* учасників діалогу – важливість інтонації, тембру, тональності тощо, які можуть впливати на

семантику слів, змінювати її або навіть повністю нейтралізувати;

– *зорове сприйняття* учасників діалогу – особлива роль міміки, жестів та інших паралінгвістичних засобів.

Не менш важливими за розглянуті психологічні чинники є педагогічні, які також сприяють ефективному впровадженню технології діалогічного навчання в освітню діяльність і, зокрема, у викладання та вивчення іноземних мов.

Педагоги розглядають навчальний діалог у різних аспектах: як найбільш демократичну форму навчання (О. Абрамкіна,); як складну інтелектуально-емоційну взаємодію суб'єктів навчального процесу, носіїв різних сенсових позицій у контексті спільної навчальної діяльності (В. Серіков); як дидактичний засіб формування й розвитку тих чи тих особистісних якостей, навичок та вмінь (І. Глазкова); спосіб реалізації проблемного навчання (Н. Песняєва); умову саморозвитку, саморегуляції, самовираження, ефективний спосіб розвитку особистості (Г. Цукерман).

Вивчення й аналіз передового педагогічного досвіду дають підстави засвідчити, що психолого-педагогічні особливості зумовлюють лінгвістичні характеристики діалогічної форми спілкування, до яких слід віднести еліптичність мови, використання спрощених синтаксичних конструкцій, наявність кліше, мовних стандартів, присутність модальних слів, вигуків та інших засобів експресії, спрямованість мови, широке використання екстралінгвістичних засобів (міміки, жестів).

У мовознавчих дослідженнях навчальний діалог розглядають як спосіб роботи зі змістом навчального мовного / мовленнєвого матеріалу (С. Курганов); як засіб розвитку діалогового мислення і своєрідну форму мовленнєво-творчої свідомості студентів, як суперечку рівноправних співрозмовників (В. Серіков); як ланцюг реплік або серію висловлювань, які зазвичай народжуються одне від одного в умовах безпосереднього спілкування кількох осіб (В. Ніколаєва); як засіб висловлювання думок, почуттів носіїв мови (І. Ігнатова); як засіб формування й розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок і вмінь (З. Бакум).

Отже, аналіз філософських, психолого-педагогічних та

лінгводидактичних досліджень довів, що навчальний діалог розглядають на всіх рівнях – від світоглядно-філософського до психолого-педагогічного. Таке розмаїття аспектів і результатів з'ясування навчального діалогу природно спонукає до ідеї його методичного застосування в освітній практиці, зокрема в реалізації іншомовної підготовки студентів технічних спеціальностей на засадах педагогіки співпраці.

Виходячи з основних підходів щодо визначення навчального діалогу, можемо стверджувати, що процес викладання іноземних мов на засадах педагогіки співпраці в технічних вишах характеризується: комунікативною спрямованістю; проблемністю дидактичного матеріалу; ситуативністю навчальної діяльності; активністю форм навчання.

Розглянемо докладніше окреслені особливості організації навчального діалогу на заняттях з іноземної мови в контексті іншомовної підготовки студентів технічних спеціальностей.

Аналіз наукових доробок, присвячених комунікативному аспекту навчання (І. Вовк, С. Федак), дав змогу дослідити це питання в умовах діалогічного навчання іноземних мов і виокремити комунікативність як його провідну характеристику. *Комунікативна спрямованість* заняття з іноземної мови у формі навчального діалогу посилює його наближеність до реального спілкування й вимагає відкритої атмосфери співпраці та активної участі суб'єктів діалогічної взаємодії. Під час вивчення ІМ студенти повинні не тільки здобувати знання (наприклад, знати граматичні, лексичні або вимовні форми), але й розвивати вміння та навички використання мовних форм для реальних комунікативних цілей. Суть комунікативно зорієнтованого навчання іноземних мов засобами навчального діалогу полягає в тому, щоб через розв'язання проблемних завдань передати студентам не знання про мову як систему, а озброїти їх відповідними компетенціями / компетентностями, необхідними для реалізації ефективного спілкування в реальних комунікативних ситуаціях.

Дослідження різних аспектів *проблемного навчання* (Т. Ваколюк, А. Фурман) дає підстави стверджувати, що заняття з іноземної мови, організоване засобами навчального діалогу,

характеризується високим рівнем проблемності, яка реалізується системою проблемних завдань різного рівня складності, у процесі розв'язання яких студенти набувають нових знань, розвивають інтелектуальні, мовленнєво-комунікативні та творчі здібності шляхом активізації мислення на основі проблемних ситуацій під час самостійного визначення та розв'язання завдань.

Мета організації проблемного вивчення іноземних мов діалогічними засобами навчання полягає в тому, щоб навчити студентів не окремих розумових операцій у випадковому стихійному порядку, а системи розумових дій для розв'язання нестереотипних завдань; щоб студент, аналізуючи, порівнюючи, синтезуючи, узагальнюючи, конкретизуючи фактичний матеріал, сам отримав із нього нову інформацію. Розв'язання проблемного завдання – це розширення, поглиблення знань за допомогою раніше засвоєних або нове застосування попередніх знань.

Проблемне навчання іншомовного спілкування реалізується через створення комунікативних ситуацій, які надають процесу вивчення іноземних мов засобами навчального діалогу ситуативного характеру.

Ситуативне спрямування занять з іноземної мови на діалогічних засадах навчання сприяє усвідомленню студентами реальних соціальних і професійних умов, у яких може відбуватися іншомовне спілкування.

Ситуативність діалогічного навчання розглядається багатьма науковцями як ефективний засіб мовленнєвої стимуляції (І. Зайцева, А. Люта, О. Пометун), оскільки обговорення проблем в умовах навчальної ситуації сприяє іншомовній комунікації, під час якої реалізується така якість мовлення, як гнучкість, або здатність до переносу, вміння залучатися до нових ситуацій, функціонувати на новому мовленнєвому матеріалі. Окрім того, ситуацію розглядають як необхідну умову розширення лексичного діапазону студентів: мовні одиниці, вимовлені чи сприйняті поза ситуацією, не залишаються в пам'яті, бо не є значущими для студента; якщо ж вони навіть і запам'ятовуються, то, не відмічені ситуацією, втрачають здібність до переносу, студент знає їх, а використати

не може. У технічному вищому навчальному закладі на заняттях з іноземної мови доречно залучення ситуацій, пов'язаних з майбутньою професійною діяльністю студентів.

Процес реалізації навчального діалогу як ефективного засобу формування іншомовних комунікативних мовленнєвих навичок і вмінь на заняттях з іноземної мови характеризується *активними методами й формами навчання*, спрямованими на виконання певних пошукових завдань, обговорення різноманітних проблем, доведення, аргументування власного погляду в постійній співпраці, колективній взаємодії всіх учасників навчання.

Інтерактивність процесу навчання іноземних мов засобами навчального діалогу зумовлює пріоритетність тих активних методів і форм навчальної діяльності, що забезпечують продуктивну взаємодію студентів на заняттях та дозволяють виконувати комунікативно-пізнавальні завдання засобами іншомовного спілкування: ділові/рольові ігри, навчальні комунікативні, професійно зорієнтовані ситуації та дискусії, проблемні завдання тощо. Такі активні методи сприяють зростанню продуктивності (обсяг виконаної роботи) та результативності (засвоєння знань, розвиток навичок та вмінь) навчальної діяльності студентів; створенню позитивної мотивації; ефективному формуванню навчальних та пізнавальних навичок та вмінь (компетенції) студентів (планування, рефлексія, контроль, самоконтроль, аналіз, синтез); розвитку вмінь співпрацювати та продуктивно взаємодіяти в колективі; вибудовуванню партнерських стосунків між викладачем і студентами; індивідуалізації і суб'єктивізації навчання тощо.

Докладний розгляд особливостей навчального діалогу як засобу реалізації іншомовної підготовки студентів технічних вишів на засадах педагогіки співпраці дозволяє окреслити основні концептуальні положення щодо організації діалогічної взаємодії у процесі вивчення іноземних мов:

1) навчальний діалог реалізується в межах педагогіки співпраці (зокрема активного діалогічного проблемного навчання), що передбачає стимулювання пізнавально-пошукової діяльності суб'єктів діалогічної взаємодії через активізацію їхнього внутрішнього інтелектуального ресурсу та творчого

потенціалу задля формування у студентів мовленнєвих навичок і вмінь, необхідних для реалізації іншомовної професійної комунікації в майбутній фаховій діяльності;

2) упровадження навчального діалогу на заняттях з іноземної мови безпосередньо пов'язане з практичною реалізацією “суб’єкт-суб’єктної” парадигми освіти, у контексті якої навчальний процес розглядається як діалогічна взаємодія всіх суб’єктів (рівноправних партнерів) та їх сенсів, результатом чого є суб’єктивне знання – особистісно цінний інтелектуальний ресурс;

3) реалізація навчального діалогу у процесі іншомовної підготовки студентів технічних закладів вищої освіти вимагає урахування особливостей активного діалогічного проблемного навчання, та специфіки організації мовленнєвої підготовки студентів-майбутніх фахівців технічної галузі, що зумовлює окреслення відповідних організаційно-дидактичних засад, які охоплюють необхідні умови; певні підходи; принципи, ефективні методи, прийоми, організаційні форми та є арсеналом для максимальної реалізації дидактичного потенціалу навчального діалогу.

Узагальнюючи викладене, стверджуємо, що найвищий рівень реалізації можливостей навчального діалогу відбувається за умови, якщо діалог стане дійсно обміном інформації, а не насадженням “правильних” позицій; буде мати місце взаємодоповнення думок, а не орієнтир на “єдино правильну” відповідь; знання трактуватимуться як частина культури, а не репродуктивне відтворення прочитаного матеріалу. Завдання викладача полягає в тому, щоб навчити студентів критичного мислення, сформувати стратегії пізнавально-пошукової діяльності, сформувати активну позицію у здобутті знань через активізацію інтелектуального ресурсу та творчого потенціалу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. На підставі аналізу філософських, психолого-педагогічних та лінгводидактичних досліджень визначено концептуальні положення організації іншомовної підготовки студентів технічних вишів на засадах педагогіки співпраці: стимулювання інтелектуальної та творчої діяльності суб’єктів

діалогічної взаємодії через активізацію їхнього внутрішнього потенціалу задля формування у студентів навичок та вмінь іншомовного професійно зорієнтованого спілкування як засобу реалізації реальної комунікації в майбутній фаховій діяльності.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо в розробленні методики навчання іноземних мов для науки і освіти, організованого на засадах педагогіки співпраці.

Література

1. Абрамкина О. Г. Учебный диалог как средство формирования коммуникативной культуры обучающихся : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Орел, 2003. 243 с.
2. Бакум З. П. Теоретико-методичні засади навчання фонетики української мови в гімназії : монографія. Кривий Ріг, 2008. 338 с.
3. Балл Г. О. Парадигма діалогу і проблема прилучення до наукової культури. Київ, 1999. С. 335–337.
4. Песняева Н. А. Учебный диалог как средство развития речевой деятельности младших школьников : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2004. 214 с.
5. Сериков В. В. Личностный подход в образовании. Волгоград, 2000. 150 с.
6. Цукерман Г. А. Как младшие школьники учатся учиться? Москва-Рига, 2000. 224 с.
7. Tsui A. English conversation. Oxford : Oxford University Press, 1995. 298 p.
8. Widdowson H. G. Teaching Language as Communication. Oxford, 1979. 273 p.

References

1. Abramkina O. G. Uchebnyi dialog kak sredstvo formirovaniya kommunikativnoy kulturyi obuchayushchisya : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08. Orel, 2003. 243 s.
2. Bakum Z. P. Teoretyko-metodychni zasady navchannia fonetyky ukrainskoi movy v himnazii : monohrafiia. Kryvyi Rih, 2008. 338 s.
3. Ball H. O. Paradyhma dialohu i problema prylychennia do naukovoï kultury. Kyiv, 1999. S. 335–337.
4. Pesnyaeva N. A. Uchebnyi dialog kak sredstvo razvitiya rechevoy deyatelnosti mladshih shkolnikov : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.01. Moskva, 2004. 214 s.
5. Serikov V. V. Lichnostnyi podhod v obrazovanii. Volgograd, 2000. 150 s.
6. Tsukerman G. A. Kak mladshie shkolniki uchatsya uchitsya? Moskva-Riga, 2000. 224 s.
7. Tsui A. English conversation. Oxford : Oxford University Press, 1995. 298 p.
8. Widdowson H. G. Teaching language as communication. Oxford, 1979. 273 p.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2019 р.

Прийнята до друку 07.05.2019 р.